

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Pravila novog urbanizma

Ivan Chtcheglov

Ivan Chtcheglov
Pravila novog urbanizma
1953.

Gilles Ivain (Ivan Chtcheglov), „Formulaire pour un urbanisme nouveau“ (1953), *Internationale Situationniste* 1, jun 1958.
Preuzeto iz časopisa *Gradac*, trobroj 164-165-166, *Situacionistička internacionala* (izbor tekstova), Čačak-Beograd, 2008, str. 24–29.
Preveo Miodrag Marković, 2008. Korekcije i dopune, AG, 2012, 2016, na osnovu verzije iz Ivan Chtcheglov, *Écrits retrouvés*, Éditions Allia, Paris, 2006, str. 7–16. <http://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net

1953.

Sadržaj

Pravila novog urbanizma	5
Napomena redakcije SI	16
O autoru	16

naslovom „Pismo iz daleka“, u SI br. 9, iz avgusta 1964, iste godine kada je i pušten iz ludnice (videti buklet *Kontinent Kontreskarp*). Iako je 1954. na vrlo grub način bio isključen iz LI (tekst „Napolje“, *Potlač* br. 2), Debor se u kasnijim delima često osvrtao na Ščeglova i posvetio mu film *In girum imus nocte et consumimur igni* (1979). Ovaj tekst je prvi put objavljen u časopisu *Situacionistička internacionala*, br. 1, iz juna 1958, i smatra se za jedan od najvažnijih dokumenata koji je ta grupa ostavila za sobom. (AG)

Napomena redakcije SI

Letristička internacionala (LI) je u oktobru 1953. prihvatila izveštaj Žila Ivena o urbanizmu, koji je bio ključni element u novoj orijentaciji koju je usvojila eksperimentalna avangarda. Ovaj tekst je nastao na osnovu dve verzije rukopisa, s manjim razlikama u formulacijama,¹⁷ iz arhive LI, koje su sada deo Situacionističke arhive, pod brojevima 103 i 108.

SI br. 1, 1958.

O autoru

IVAN V. ŠČEGLOV (Ivan Vladimirovitch Chtcheglov, 1933–1998), prvi „psihogeografski“ istraživač, kratko vreme član Letrističke internacionala (LI, isključen 1954). Ponekad se potpisivao kao Žil Iven (Gilles Ivain). Godine 1959. planirao da sruši Ajfelovu kulu, posle čega je, na dojavu svoje žene, bio uhapšen i zatvoren u ludnicu. Tamo je narednih pet godina bio redovno podvrgavan elektrošokovima i insulinskoj terapiji. Obnovio je kontakt sa Deborom i Mišel Bernštajn, ali samo preko pisama, čiji su odlomci objavljeni pod

¹⁷ Ovaj prevod se drži kompletne verzije, s varijantama iz „ranije verzije“, onako kako su zabeležene u izdanju Ivan Chtcheglov, *Écrits retrouvés* (Éditions Allia, Paris, 2006). Verzija iz SI br. 1 je nešto kraća, što je u tom izdanju i naznačeno, sa „(...)“. U periodu 2006–2008, prevodilac Miodrag Marković i ja, radili smo s verzijom označenom kao „version originale“, u kojoj se, u nabranjanju raznih gradskih „četvrti“ (pasus koji počinje sa „Bizarna četvrt...“), javljaju i tri fraze ili stavke, za koje sam naknadno utvrdio da se ne nalaze u kompletnoj verziji iz *Écrits retrouvés* – knjizi koja je tada tek izašla i za koju nismo ni znali. Zatim, obrnuto: na drugom mestu, nedostaju dve rečenice, itd. Ovde je to konačno usklađeno, s verzijom koja se sada može smatrati kompletnom i autentičnom – uz druge korekcije i dopune prevoda, posle osam godina od njegovog prvog izdanja. (AG, 2016)

Pravila novog urbanizma

Visosti, ja nisam iz ovih krajeva

U gradu se dosađujemo, nema više hramova sunca. Među nogama prolaznica dadaisti su hteli da pronađu francuski ključ, a nadrealisti kristalni pehar. S time je svršeno. Na tuđim licima možemo da čitamo sva moguća obećanja, što govori o poslednjem stepenu morfologije. Poezija plakata potrajala je dvadeset godina. U gradu se dosađujemo, potreban je silan napor da bismo iščeprkali još koju tajnu iz natpisa kraj puta, što govori o poslednjem stepenu humora i poezije:

Patrijaršijska kupatila
Mašine za seckanje mesa
Zoo vrt Naše Gospe
Sportska apoteka
Hrana za mučenike
Prozirni beton
Pilana Kod zlatne ruke
Centar za funkcionalni oporavak (récupération fonctionnelle)
Ambulanta Svete Ane
Kafana Peta avenija
Produžetak Ulice dobrovoljaca
Porodični pansion u vrtu
Hotel Stranaca
Divlja ulica

Kao i bazen u *Ulici devojčica* ili policijska stanica u *Ulici Ugovorenog sastanka*. *Hirurška klinika* i *Ured za besplatni smeštaj na Zla-*

tarskom keju. Veštačko cveće iz Ulice Sunca. Hotel Podrum u zamku, Okean bar i kafana *Idi mi dođi mi. Hotel Epoha.*

Kao i čudnovata statua doktora Filipa Pinela (Philippe Pinel, 1745–1826), dobročinitelja umobolnih, s večeri, krajem leta. Treba istražiti Pariz.

A ti, zaboravljena, sa svojim uspomenama unakaženim svim užasima s mape sveta, nasukana u Crvenim podrumima Pali-Kaoa, lišena muzike i geografije, ne odlaziš više u hacijendu, *gde korenje sanja o deci i gde se ispijanje vina završava čitanjem starog almana-ha.* Sada je sve gotovo. Hacijendu više nećeš videti. Ona ne postoji.

Treba sagraditi hacijendu.

Svi gradovi su geološke tvorevine. Ne možemo da napravimo ni tri koraka, a da se ne susretnemo sa utvarama koje su legende ovenčale slavom. Krećemo se *omeđenim* predelom, čiji nas reperi neprestano vuku u prošlost. Iz nekih *pokretnih* uglova, iz perspektive koja se *udaljava*, za trenutak uspevamo da doživimo prostor na izvoran način, ali to viđenje ostaje fragmentarno. Trebalo bi ga potražiti na magičnim mestima, u narodnim bajkama i nadrealističkim tekstovima: dvorcima, beskrajnim zidinama, malim zaboravljenim bifeima, pećini *Mamuta*, ogledalima kazina.

Te zastarele slike zadržale su ponešto od pokretačkih moći, ali ih je skoro nemoguće primeniti u *simboličkom urbanizmu*, ako ih prethodno ne osavremenimo i ne podarimo im novo značenje. Bilo je nečeg dobrog u konjima, sinovima mora,¹ ili u Žutom patuljku sudbine,² ali ništa od toga nije prilagođeno zahtevima modernog života. Naime, živimo u dvadesetom veku, iako je svega nekolicina toga svesna. Naša svest, opsednuta drevnim arhetipovima, daleko je zaostala za naprednim mašinama. Brojni pokušaji da se moderna

¹ Aluzija na Posejdona, kao boga mora, zemljotresa i konja, koji se i sam ukazuje u obliku konja. (Sve napomene, AG.)

² „Nain jaune“ ili „Jeu Du Nain Jaune“: „Žuti patuljak“, „Igra Žutog patuljka“, stara igra s kartama.

ponašanja“, već i u praktične načine za formiranje novih grupa, a nadasve u celu *fenomenologiju* parova, susreta i trajanja, iz koje će matematičari i pesnici izvući veliku korist.

Najzad, svima onima koji će prigovoriti kako neki narod ne može neprestano živeti u stanju prolaska, trebalo bi napomenuti da će u svakoj grupi neke osobe (sveštenici ili heroji) biti zadužene da kao specijalisti personifikuju određene sklonosti, u skladu s dvostrukim mehanizmom projekcije i identifikacije. Iskustvo je pokazalo da je jedan prolazak delotvorniji od jedne mise: pogodniji je za ostvarivanje komunikacije s kompleksom energija i ovladavanje njima, za kolektivno dobro.

Ekonomske teškoće su samo prividne. Poznato je da ukoliko neko mesto *ostavlja više prostora za slobodnu igru*, utoliko više utiče na ponašanje ljudi, što povećava njegovu privlačnost. Izuzetan prestiž koji uživaju Monako i Las Vegas – ili Rino (Reno, SAD), ta karikatura slobodne ljubavi – najbolji je dokaz za to, iako je reč o običnim mestima za kockanje. Taj prvi eksperimentalni grad uglavnom će živeti od prihoda koje će donositi dopušteni i kontrolisani turizam. U njemu će se spontano koncentrisati razne aktivnosti i festivali avangarde. Za nekoliko godina postaće intelektualna pres-tonica sveta i kao takav biće priznat svuda.

Žil Iven (Ivan Ščeglov), 1953.

Situacionistička internacionala (SI) br. 1, 1958.

sse, mis en scène par Guy-Ernest Debord, assisté Gaëtan Langlais“; „Film *Lepa mladost*, u režiji Gija-Ernsta Debora, uz asistenciju Gaetana Langlea“). Anri de Bearn je bio prijatelj Ivana Ščeglova, s kojim je 1950. planirao da sruši Ajfelovu kulu, pomoću dinamita koji su ukrali s jednog gradilišta. Njegovo ime se sreće i u među potpisnicima u IL br. 4 (jun 1954), koji se sastojao od samo jedne rečenice, pozajmljene od Sen-Žista: „Rat za slobodu se mora voditi s besom“ (La guerre de la liberté doit être faite avec colère). Kasnije mu se gubi trag, makar u analima LI-SI.

U centru bi se nalazio „Trg groznog mobilnog predmeta“. ¹⁴ Zasićenost tržišta nekim proizvodom dovodi do opadanja njegove cene: istraživanjem Zlokobne četvrti, deca ¹⁵ će naučiti da se ubuduće ne plaše uznemirujućih aspekata života, već da u njima otkrivaju nešto zabavno.

Glavna aktivnost stanovnika biće STALNI PROLASCI. Neprestana promena okruženja proizvešće osećaj potpune dezorijentacije.

Bračni parovi neće više provoditi noć u kući u kojoj stanuju i primaju goste, što je bio najčešći *društveni* uzrok banalizacije života. Soba za vođenje ljubavi biće izmeštena iz gradskog centra: supružnici će tako imati priliku da osete draž *ekscentričnosti*, na nekom mestu manje izloženom svetlosti, skrovitijem, na kojem bi ponovo otkrili atmosferu tajne. Kada je reč o suprotnoj potrebi, o potrazi za mestom pogodnim za razmišljanje, primeniće se isti postupak.

Jednog dana, kada slični postupci nužno izgube svoje čari, taj vid prolaska delimično će preći iz sfere doživljaja u sferu predstava.

Napomena: Izvesna grupa iz Sen Žermen de Prea, o kojoj još ništa nije napisano, bila je prva u istoriji koja je primenjivala tu etiku prolaska. Njen kolektivni duh pokretač, koji je sve do danas ostao okultan, jedino je čime se može objasniti ogroman uticaj koji su ta *tri stambena bloka* imala na ceo svet, uticaj koji su neki pokušali da objasne vrlo neuverljivim razlozima, kao što su specifičan način odevanja ili šansone ili, još budalastije, obiljem mesta pogodnih za prostituciju (šta ćemo sa Pigalom?).

U narednim knjigama preciznije ćemo opisati šta su na Sen Žermenu bile svakodnevne koincidencije, a šta njihove *incidencije* (upadi). (*Novi nomadi* Anrija de Bearn, *Lepa mladost* Gija Debora, itd.). ¹⁶ Na osnovu toga će se steći uvid ne samo u jednu „estetiku

¹⁴ U ranijoj verziji, „U centru bi se nalazio 'Trg groznog mobilnog predmeta', živih boja, koji bi se njihao na vetru, uz strahovitu buku.“

¹⁵ U ranijoj verziji, „deca i odrasli...“

¹⁶ Henry de Béarn (1931–1995), „Le Nouveau Nomadisme“ (knjiga); Guy Debord, „La Belle Jeunesse“ (film). Najavljeni, neostvareni projekti. Deborov film je bio najavljen u *Internationale lettriste* (IL) br. 3, iz avgusta 1953 („La Belle Jeune-

nauka učini sastavnim delom novih mitova pokazali su se neuspešnim. U međuvremenu, apstrakcija je prodrla u sve umetnosti, a ponajviše u savremenu arhitekturu. Na čistoj plastičnosti, beživotnoj i lišenoj bilo kakve priče, pogled se odmara i mrzne. Tu i tamo, naći ćemo još primera fragmentarne lepote, ali zemlja obećanih sinteza se sve više udaljava. Svako se koleba između prošlosti, koju oseća živom, i budućnosti, koja je već sada mrtva.

Ne želimo više da povlađujemo mehaničkoj civilizaciji i hladnoj arhitekturi, koje u krajnjem ishodu vode ka ispraznoj dokolici.

Nameravamo da smislimo nove, pokretne dekore.

Gospodinu Le Korbizjeu (Le Corbusier) prepuštamo njegov stil koji više pogoduje fabrikama i bolnicama. Kao i budućim zatvorima: uostalom, zar nije već počeo da gradi crkve? Nije mi jasno kakvo potiskivanje deluje kod te osobe – ružnog lika i još gorih pogleda na svet – kada u njoj izaziva potrebu da čoveka zgnječi prostačkim blokovima armiranog betona, plemenitog materijala koji bi morao da omogući vazdušastu artikulaciju prostora i tako nadmaši cvetnu gotiku. Njegova moć kretenizovanja zaista prevazilazi sve granice. Maketa neke Le Korbizjeove zgrade jedina je slika koja u meni budi želju da istog časa izvršim samoubistvo. S njim bi isto moglo da zadesi i poslednje ostatke radosti. Kao i ljubavi – strasti – slobode.

Mrak se povlači pred električnom svetlošću, a godišnja doba pred klimatizovanim salama: noć i leto su izgubili svoje čari, a zora je nestala. Čovek iz grada se u mislima udaljio od kosmičke stvarnosti i zato više ne sanja. Razlog tome je očigledan: san polazi od stvarnosti i u njoj se ostvaruje.

Najnovija tehnička dostignuća omogućiće neprestani kontakt između individualne i kosmičke stvarnosti i ukloniti sve prateće neugodnosti. Stakleni krov nam dopušta da vidimo zvezde i kišu. Mobilna kuća prati kretanje sunca. Njeni pomični zidovi dozvoljavaju vegetaciji da osvoji životni prostor. Montirana na kliznim žlebovima, ona se izjutra može pomeriti ka moru, da bi se predveče vratila u šumu.

Arhitektura je najjednostavnije sredstvo za *artikulaciju* vremena i prostora, *modulaciju* stvarnosti, snevanje. Nije reč samo o plastičnoj artikulaciji i modulaciji, o izrazima prolazne lepote, već o delotvornoj modulaciji, koja se upisuje u večnu krivulju ljudskih želja i njihovog ostvarivanja.

Prema tome, arhitektura budućnosti biće sredstvo kojim će se menjati sadašnje predstave o prostoru i vremenu.³

Arhitektonski kompleks biće izmenljiv. Njegov izgled će se menjati, delimično ili u celosti, u zavisnosti od želja njegovih žitelja.

O novoj arhitekturi se može govoriti samo ako odražava htenja jedne nove civilizacije (očigledno je da već više vekova nismo imali ni civilizaciju, niti arhitekturu, već samo eksperimente od kojih se većina pokazala neuspelim: može se govoriti o gotskoj arhitekturi, ali ne postoje marksistička i kapitalistička arhitektura – iako ta dva sistema ispoljavaju slične tendencije, imaju zajedničke ciljeve).

Svako bi imao pravo da nas zapita na kom projektu civilizacije bismo želeli da utemeljimo arhitekturu. Podsetiću ukratko na polazišta svake civilizacije:

- Novo shvatanje prostora (kosmogonija, koja može, ali ne mora biti religijska).
- Novo shvatanje vremena (računanje počinje od nule, različiti *modaliteti* odvijanja vremena).
- Novo shvatanje ljudskog ponašanja (moral, sociologija, politika, pravo; ekonomija obuhvata tek deo onih zakona ljudskog ponašanja koje je neka civilizacija usvojila).

Nekadašnje zajednice nudile su masama apsolutnu istinu i mitske uzore, o kojima se nije raspravljalo. Uvođenje pojma *relativnosti* u modernu misao dopušta nam da naslutimo EKSPERIMENTAL-

³ U ranijoj verziji, sledi rečenica, „Ona (arhitektura) će biti oruđe spoznaje i delovanja“.

i transpozicijom nekih drugih, rasporedom prozora i vrata, topografskim položajem, itd).

Četvrti ovog grada mogle bi da odgovaraju spektru različitih osećanja, s kojima se *slučajno* srećemo u svakodnevnom životu.

Bizarna četvrt – Radosna četvrt, prevashodno namenjena stanovanju – Plemenita i tragična četvrt (za lepo vaspitanu decu) – Istorijska četvrt (muzeji, škole) – Korisna četvrt (bolnica, alatničarske radnje)¹⁰ – Zlokobna četvrt, itd. Kao i *Zvezdarijum* (Astrolaire),¹¹ u kojem bi biljne vrste bile grupisane u zavisnosti od svog odnosa s kretanjem zvezda, Planetarni vrt, sličan onom koji je astronom Tomas hteo da napravi u Beču, na mestu zvanom *La Berg*.¹² To je nužno, da bi stanovnici grada stekli svest o kosmičkom. Možda i Četvrt smrti, ne zato da bi se u njoj umiralo, već da bi se *živelo spokojno*, pri čemu pomišljam na Meksiko i načelo nevine okrutnosti, koje mi je svakog dana sve bliže srcu.

Na primer, Zlokobna četvrt bi na daleko bolji način nadomestila one rupe, vratnice pakla, koje su mnogi narodi nekada imali u svojim prestonicama: takva mesta su simbolizovala mračne životne sile. U Zlokobnoj četvrti ne bi bilo potrebno skrivati stvarne opasnosti, poput klopki, podzemnih tamnica ili rudokopa. Pristup toj četvrti bio bi otežan, a njen izgled zastrašujući (prodorni zvižduci, zvona za uzbunjivanje, periodično i nasumično uključivanje sirena, čudovišne skulpture, mobilni mehanički predmeti na motorni pogon);¹³ i kao što bi noću bila slabo osvetljena, tako bi danju bila jarko osvetljena prekomernom upotrebom fenomena refleksije.

¹⁰ U ranijoj verziji, „bolnica, gostionice, alatničarske radnje“.

¹¹ U ranijoj verziji, „Obavezni Zvezdarijum“.

¹² Oswald Thomas (1882–1963), nemački astronom i popularizator astronomije, koji je pred sam kraj života, 1962, uspeo da postavi temelje Bečkog planetarijuma, u Prateru. „La Berg“ je Laaer Berg, brežuljkasta oblast na južnom obodu Beča.

¹³ U ranijoj verziji, „mobilni mehanički predmeti na samostalni pogon, takozvani *automobili*“.

potpunosti dovršeno, sve dok se ne započne s eksperimentima sa ljudskim ponašanjem, u gradovima određenim za tu svrhu. U njima će se, pored sredstava koja obezbeđuju neophodan minimum udobnosti i sigurnosti, na sistematičan način grupisati zdanja s velikom evokativnom moći i uticajem na mase, simbolička zdanja, koja oličavaju želje, sile, prošla, sadašnja i buduća zbivanja. Racionalna primena drevnih religijskih sistema, starih predanja, a ponajviše psihoanalize, na arhitektonski izraz, svakim danom postaje sve hitnija, u meri u kojoj razlozi za strastveno ponašanje sve više iščekavaju.

Moglo bi se reći da će svako živeti u sopstvenoj „katedrali“. Biće prostorija u kojima će se sanjati bolje nego pod uticajem droge i kuća koje prosto pozivaju da se u njima vodi ljubav. Neke druge će, opet, neodoljivom snagom privlačiti putnike...

Ovaj projekat bi se mogao uporediti s kineskim i japanskim vrtovima, u kojima naslikani predmeti deluju kao pravi – s tom razlikom što ti vrtovi nisu napravljeni da bi se u njima živelo – ili možda sa smešnim lavirintom u Botaničkoj bašti, na čijem nas ulazu ona krajnja, konzervativna glupost, obaveštava da je Arijadna ostala bez posla:

*Zabranjeno je igrati se u lavirintu.*⁹

Ovaj bi se grad mogao zamisliti kao proizvoljni skup zamkova, pećina, jezerâ, itd. Bila bi to barokna faza urbanizma, kao sredstva spoznaje. Ali, ta teoretska faza je već prevaziđena. Znamo da je moguće sažidati modernu stambenu zgradu, koja ni po čemu ne podseća na srednjevekovni zamak, ali koja može da očuva i umnogostruči poetsku moć *Zamka* (svođenjem linija na najmanju meru

⁹ „Nezaposlena Arijadna“ (Ariane en chômage) je i naslov jednog od tekstova iz *Potlača* br. 9-10-11, iz avgusta 1954: „Dovoljan je samo pogled da bi se uočili kartezijanski nacrt takozvanog 'lavirinta' iz Botaničke bašte i sledeći znak upozorenja: ZABRANJENO JE IGRATI SE U LAVIRINTU. Ništa ne sažima bolje duh cele ove civilizacije. Iste one koju ćemo sasvim sigurno uništiti.“ Videti buklet *Veliki Potlač*.

NE aspekte naredne civilizacije – iako ova reč nije baš najpogodnija. Recimo, radije, da će ona biti prilagodljivija, „zabavnija“. (Dugo se verovalo da su marksističke zemlje na tom putu. Sada znamo da je taj pokušaj sledio utabanu stazu normalne evolucije, da bi u rekordnom roku dospelo do okoštavanja doktrine i zamrzavanja svih formi u njihovom dekadentnom obliku. Obnova je možda još moguća; ipak, tim pitanjem se ovde nećemo baviti.)

Na temeljima te mobilne civilizacije, arhitektura će – makar u početku – poslužiti kao sredstvo za istraživanje hiljadu načina na koje bi se mogao promeniti život, radi ostvarenja sinteze koja se pominjala samo u legendama.

Jedna mentalna bolest je zahvatila planetu: banalizacija. Svi su hipnotisani proizvodnjom i udobnošću – kanalizacijom, liftovima, kupatilima, mašinama za pranje veša.

To stanje stvari, proisteklo iz borbe protiv siromaštva, prevazišlo je svoj prvobitni cilj – oslobađanje čoveka od materijalnih briga – i pretvorilo se u sveprisutnu opsesivnu sliku. Stavljani pred izbor između ljubavi i sistema za uklanjanje smeća, mladi ljudi svih zemalja doneli su odluku i izabrali sistem za uklanjanje smeća.⁴ Zato je neophodno ostvariti potpuni preobražaj duha, iznošenjem na videlo skrivenih želja i izmišljanjem novih, i razviti *intenzivnu propagandu* u korist takvih želja.

Gi Debor je već ukazao na potrebu stvaranja situacija, kao na jednu od osnovnih želja na kojima će biti utemeljena naredna civilizacija. Ta potreba za *apsolutnim* stvaranjem oduvek je bila blisko povezana s potrebom za *igrom* sa arhitekturom, vremenom i prostorom. Kao primer je dovoljno navesti letak iz Gran palea, koji se ovih dana deli na ulicama. (Manifestacije kolektivno nesvesnog uvek su potvrđivale reči stvaralaca.)

⁴ U originalu, „le vide-ordures“: sistem za uklanjanje smeća u višespratnicama.

NESTALE ČETVRTI
Veliki događaji
MUZIKA EPOHE
SVETLOSNI EFEKTI
PARIZ NOĆU
S K R O Z A N I M I R A N O

Četvrt čudesa:⁵ uverljiva rekonstrukcija drevne srednjovekovne četvrti, na tri stotine kvadratnih metara, s kućama za gubavce nastanjenim skitnicama, prosjacima i bludnicama, podanicima strašnog KRALJA PROSJAKA (roi de Thunes), koji deli pravdu dok sedi na svojoj bačvi.

Nelska kula:⁶ impozantno zdanje zlokobne Kule ističe se na pozadini mračnog neba, kojim se valjaju crni oblaci. Talasi Sene zapljuskuju obalu. Jedan čamac pristaje. Iz senke, dvojica razbojnika vrebaju svoju žrtvu, itd.

U prošlosti možemo pronaći još primera te želje za stvaranjem situacija. Edgar Po i njegova priča o čoveku koji je utrošio ceo imetak na aranžiranje predela.⁷ Ili slikarstvo Kloda Lorena. Mnogi ljubitelji ne znaju čemu bi trebalo pripisati čaroliju njegovih slika. Govore o njihovom osvetljenju. Ono je zaista čudnovato, ali ne može da pos-

⁵ U originalu, „La Cour des Miracles“: jedna od najopasnijih sirotinjskih četvrti Pariza, naročito u XVII i XVIII veku, za koju se vezuju razne legende, između ostalog, i o tajnim udruženjima lopova i prosjaka, kojima je upravljao Kralj prosjaka (roi de Thunes), itd. Naziv četvrti možda potiče prosto od raznih prizora koji su se tamo mogli videti, a možda, prema jednoj verziji, od toga što bi profesionalni prosjaci, koji su u drugim delovima grada simulirali najjezivije bolesti i deformacije, po povratku kući odbacivali te uloge, kao da su „čudesno isceljeni“.

⁶ Tour de Nesle: stara pariska kula, iz XIV veka, porušena 1665, da bi ustupila mesto kompleksu Francuskog instituta (Institut de France). Mesto radnje istoimenog Diminog romana (Alexandre Dumas, *La Tour de Nesle*, 1832), koji opisuje navodne orgije tri kraljevske snaje i kasnije mučenje i pogubljenje njihovih stvarnih ili navodnih ljubavnika (na osnovu događaja iz 1314, za vreme Filipa IV).

⁷ Edgar Allan Poe, priča „The Domain of Arnheim, or The Landscape Garden“ (1847). Prevedeno kao „Predeo Arnhem“ (u nekim prikazima, pravilnije, „Arnhajm“), *Najlepše priče Edgara Poa*, BIGZ, Beograd, 1990.

luži kao objašnjenje te atmosfere koja kao da *neprestano* poziva na putovanje. Ta atmosfera potiče od *oneobičenog arhitektonskog prostora*. Palate su na istom nivou s morem, na njima su „beskorisni“ viseći vrtovi, čije se rastinje pomalja na najnečekivanijim mestima. Čini se da je podsticaj na prolazak (*dérive*) postignut malim rastojanjem između kapija palate i brodova na moru.⁸

Kiriko (Giorgio de Chirico) će ostati jedan od najznačajnijih preteča arhitekture. On se usredsredio na problem prisustva i odsustva u prostoru i vremenu.

Poznato je da neki objekat koji prilikom prve *posete* nismo svesno opazili, pri narednim posetama svojim odsustvom proizvodi čudnovat učinak: regenerišući se u vremenu, *odsutni objekat postaje čulno prisutan*. Još bolje: iako uglavnom ostaje neodređen, intenzitet tog utiska će varirati u zavisnosti od prirode uklonjenog objekta i značaja koji mu posetilac pridaje, u rasponu od spokojstva do užasa (od male je važnosti što je u datom slučaju sećanje poslužilo kao prenosnik duševnog stanja; ovaj primer sam izabrao samo zato što mi je ovde bio najprikladniji).

Na Kirikovim slikama (iz perioda sa arkadama), *prazan prostor* proizvodi *ispunjeno vreme*. Lako bismo mogli zamisliti ulogu koju bi u budućnosti imala slična arhitektura, kao i njen uticaj na mase. Danas možemo gajiti samo prezir prema ovoj epohi, koja je slične *projekte* prognala u takozvane muzeje. Bez namere da s Kirikom idemo tako daleko i ponudimo mu da po sopstvenom nahođenju preuredi Trg Konkord, s njegovim Obeliskom, s njim bi se mogao ugovoriti posao o uređenju vrtova koji „krase“ brojne kapije naše prestonice.

To novo sagledavanje prostora i vremena, koje će poslužiti kao teorijska osnova budućih građevinskih radova, nije i neće biti u

⁸ Claude Lorrain (rođ. Claude Gellée, 1600–1682). Videti i Deborov tekst „Uvod u kritiku urbane geografije“ (u okviru bukleta *Gole usne*), koji, iz nešto drugačijeg ugla, i dve godine posle ovog teksta, izražava sličnu fascinaciju Lorenovim slikama. (Guy-Ernest Debord, „Introduction à une critique de la géographie urbaine“, *Les Lèvres nues* no. 6, Bruxelles, septembre 1955).